

W.E. Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie / W.E. Weisflog. – Zürich : Schulthess Polygraphischer Verlag. 1996. – 202 S.; 13. Wiesmann E. Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation: wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. / E. Wiesmann. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2004. – Bd. 65. – 485 S.

**Касяненко Д.С., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев**

ЮРИДИЧЕСКИЙ ПЕРЕВОД: НЕМЕЦКО-УКРАИНСКИЙ ВЕКТОР

В статье исследуется юридический перевод как отдельный вид межкультурной коммуникации в праве. Приводится краткий обзор становления юридического перевода в немецкоязычных странах и в Украине, проанализированы этапы формирования, а также ключевые принципы существования юридического перевода, его практические и теоретические основы.

Ключевые слова: юридический перевод, межкультурная коммуникация в праве.

**Kasianenko D.S., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

LEGAL TRANSLATION: GERMAN-UKRAINIAN DIRECTION

This article covers research of the legal translation as special type of intercultural communication in the law. A brief overview of the legal translation establishment in German-speaking countries and in Ukraine is provided; the stages of formation, as well as the key principles of the legal translation existence, its practical and theoretical foundations were analyzed.

Keywords: legal translation, intercultural legal communication.

УДК 811.14/.16'37

**Клименко Н.Ф., д. філол. н., проф., член-кор. НАН України
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ**

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ І ПРОЦЕСИ СЕМАНТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Семантична інтерференція давно перетнула межі двомовності і розглядається в контексті міжмовного спілкування, полегшеного в наш час інтернет-комунікацією. Особливо чітко вона виявляється в терміносистемах, яким властиві схожі тенденції розвитку наук, їхньої систематики. У лексиконах формуються подібні за темами семантичні простори (семіохори) та об'єднання термінів, відбувається нова стратифікація лексики за допомогою нових словотвірних гнізд, композитоугруповань, тегогнізд, яку показано в статті на матеріалі сучасної біологічної термінології.

Ключові слова: семантична інтерференція, словотвірне гніздо, композитоугруповання, тегогніздо, семіохор, мова-донор, ксенізація лексиконів.

Традиційно інтерференцію визначають як взаємодію мовних систем при двомовності, що виникає під час мовних контактів або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови [Ткаченко 2007, с. 325–226]. Вона виявляється як іншомовний вплив у мовленні людини, що володіє двома мовами, як відхилення від норми і системи в другій мові під впливом рідної мови [Вайнрайх 1979, Жлуктенко 1966].

Ці впливи простежуються на всіх рівнях мовної системи і є відхиленням від норми і помилками у використанні граматичних форм, лексичних одиниць тощо. Згодом дослідники звернули особливу увагу на семантичну інтерференцію, що характерна взагалі для міжмовного спілкування і знаходить свій прояв насамперед у лексиці, особливо в термінології – у запозиченнях, формуванні спільного фонду лексики і фразеології, отже інтернаціоналізмів, у прихованих (перифрастичних) формах засвоєння семантики. Це з'ясується в докладному аналізі переформування лексики, нової її стратифікації [Жлуктенко 1964, Семчинський 1974, Скороходко 1983].

У термінсистемах окреслюються паралелізми їхньої семантики, зумовленої розвитком науково-технічного прогресу, швидким обміном інформації через електронні засоби, усно-писемною формою спілкування через інтернет. У різних мовах формуються схожі семантичні угруповання лексики різного ступеня абстракції під впливом мови-донора (у часи глобалізації це англійська), формуються подібні семантичні простори лексики, які можемо назвати семіохорами, інакше семантичними полями, просторами. Ці угруповання термінів, об'єднаних спільністю тематики, базою яких є їхня схожа систематика. Вона виражається подібними способами оформлення їх мовними засобами.

Термін семіохори можна розглядати за аналогією до біологічних термінів, що зорієнтовані на підкреслення місця і способів поширення явища: автохор, алохор, антропохор, біохор, геміанемохор та ін. У нашому випадку він передбачає охоплення схожою семантикою певного угруповання термінів. Він допоможе окреслити форми нової стратифікації лексики, що звільняються під впливом наукового прогресу і соціодинаміки. Адже в цьому випадку важлива систематизація термінів метамови опису.

Міжмовні впливи в добу глобалізації сприяють швидкому формуванню інтернаціоналізмів, виникненню нових словотвірних гнізд від запозичень й поповненню вже існуючих гнізд. Більшості з них властиве численне лексичне наповнення, що реалізоване їхніми композитами та юкстапозитами. Виникають потужні композитоугруповання з тотожними першими та другими (останніми в слові) основами. Перші уточнюють другі основи складних слів аспектуально, другі виконують роль ідентифікаторів.

Ксенізація лексиконів мов, тобто поповнення їх запозиченнями, кальками, напівкальками, перифразами супроводжується розширенням меж афіксального словотворення, а також розвитком аналітичного словотворення (композиції, юкстапозиції, абревіації), активністю творення об'єднаних розчленованих номінацій – словотворень, що групуються навколо стрижневих слів – вершин темогнізд. Паралельно активізують себе лексико-словотвірні категорії, котрі групують слова зі спільними основами та афіксами, що виражають ті ж самі категоріальні значення, наприклад, темпоральності:

ранньопалеолітичний, ранньокам'яновугільний, післячорнобильський, передлялечка, післязародковий, постембріональний; локативності: верхньоцеленний – нижньоцеленний, надбрівний, надгортанний, надхвістя – підхвістя, надчерв'я – підчерв'я, передилунок.

Подібність систематики термінологічних підсистем веде до утворення семантично схожих об'єднань одиниць різних способів словотворення, які називаємо семіохорами – семантичними просторами, радіус поширення значень яких розповсюджується на одиниці різної будови. У них діють семантичні категорії – варіанти, що можуть реалізуватися словами, словосполученнями, певними клішованими формулами тлумачення.

Унаочимо це твердження кількома прикладами. У фізиці та біології, здебільшого в тому розділі, де йдеться про генетику, існують терміни *ядро, ядерце*, а також запозичені, співвідносні з цими словами за значенням одиниці з основами *нуклео-* (від латинського *nucleus* – ядро) та *каріо-* (від грец. *κάρυο* – ядро, горіх). Семіохор, упорядкований цими словами, а також використовуваними в їхніх поясненнях лексемами *тілце, клітина, органела, речовина*, досить численний. Усі ці одиниці в той чи інший спосіб пов'язані з поняттям *клітина* (рослинна або тваринна), з її будовою, головну роль у якій відіграє *ядро*. Це клітинна органела, яка містить хромосоми, *ядерце, ядерний сік, ядерну оболонку*. Вона життєздатна тільки в протоплазмі і є найважливішим носієм спадковості.

Ядерце – рос. *ядрышко*, англ. *nucleolus* – це дрібне високоорганізоване кулеподібне тілце всередині клітинного ядра, що не має мембранної оболонки. І *ядро*, і *ядерце*, хоча й частотні в текстах з генетики, не стали вершинними в словотвірних гніздах із значним лексичним наповненням. Цю роль взяли на себе у східнослов'янських мовах запозичені з англійської мови слова, карбовані з грецького та латинського матеріалу.

У гнізді слів з основою *нуклео-* – нечисленні афіксальні похідні слова, що називають вміст ядра та органічні сполуки клітини, різні речовини: *нуклеїд, нуклеїн, нуклеон, нуклеоль* (синонім іменника *ядерце*), *нуклеоди*. Їх доповнюють прикметниками *нуклеарний, нуклеїновий*. Переважно більшість одиниць у цьому гнізді становлять композити, отже, в семіохорі існують композитні угруповання: *нуклеодезми, нуклеоїд, нуклеонема, нуклеоплазма, нуклеопротейди, нуклепротейн, нуклеосома, нуклеотип*, а також телескопічне утворення *нуклеоніка*.

Гніздо зі слів з основою *каріо-* апелює переважно до назв процесів, що відбуваються у клітинному ядрі або з ним і які названо композитами: *каріогамія, каріогенез, каріокінез, каріорексис, каріоплазмагамія, каріохолоз*. Серед слів нечисленні назви речовин: *каріотин*, живих організмів: *каріогени, каріолімфа, еукаріоти*, абстрактні іменники – найменування ознак: *каріотип*, розділів науки: *каріологія, каріосистематика, каріотаксономія*. У цьому гнізді поодинокі прості афіксальні слова на зразок *прокаріоти* (англ. *procaryotes*) – організми, які не мають сформованого клітинного ядра (віруси, бактерії, синьозелені водорості).

Як бачимо, ці два гнізда по-різному характеризують клітинне ядро, семантично доповнюючи одне одного. У них переважають композитооб'єднання і відсутні численні темогнізда розчленованих номінацій. Цю функцію перебирають на себе

темогнізда з питомим іменником *ядро*, що об'єднує прикметниково-іменникові словосполучення: *ядро вегетативне, вторинне, генеративне, диплоїдне, інтерфазне, клітинне, реституційне*, та сполучення іменника *ядро* в називному відмінку з іменником у родовому відмінку: *ядро деревини, зиготи, насінини* або функцію: *ядро розщеплення, дроблення*.

Так само прикметник ядерний стає аспектним атрибутом у темогніздах *ядерна оболонка, плазма (каріоплазма), сітка* (вона ж *хроматинова*) та *ядерний сік*.

У новогрецькій мові центром розгляданого семіохора є питомий багатозначний іменник *ο πυρήνας* – ядро, кісточка, зернятко плоду. Грецькі етимологи, розглядаючи родовід цього іменника, пишуть, що він існував уже в давньогрецькій мові. Первісне значення слова *πυρήν* – саме «насінина, зернятко», тобто *κοκκοῦτσι*. Його форма *πυρός* мала значення *σιτάρι* (пшениця).

У тлумачних словниках грецької мови в статті *πυρήνας* на першому місці подають значення ботанічне: зернина, кісточка м'ясистих плодів, тобто сперма рослини, оточена перикарпієм, отже стінкою плоду в рослині, що оточує насіння. По-українському він *оплодень*. Словник Е. Кріараса подає його друге значення, що теж є біологічним – найважливіший компонент рослинної чи тваринної клітини, що розташований приблизно в її центрі. Далі йдуть значення геологічно-астрологічне – центр небесного тіла (комети, Сонця, Землі) та фізичне – ядро атома. Тільки п'ятий лексико-граматичний варіант іменника *πυρήνας* описує переносні значення, що підкреслюють центральну роль якихось подій, групи осіб у громадських організаціях тощо [Κριάρας 1994, с. 1182].

Так само розгорнуто структуру статей прикметника *ядерний – πυρηνικός*. Він бере активну участь у творенні темогнізд. На перші два місця в ньому винесені спеціальні значення 1) який стосується ядра атома: *πυρηνική ενέργεια* – атомна енергія, *πυρηνική φυσική* – атомна (ядерна) фізика, *πυρηνικός αντιδραστήρας* – ядерний реактор, *πυρηνικά όπλα* – атомна зброя; а також *πυρηνική μεμβράνη* – ядерна мембрана (клітини).

У реєстрах засвідчено композитний прикметник *πυρηνοκίνητος*: *πυρηνοκίνητο υποβρύχιο* – підводний атомний човен, а також *πυρηνοειδής* (= *πυρηνώδης*) – плід з ядром (яблука, груші тощо).

У новогрецькій та східнослов'янських мовах простежується лексичний паралелізм слів *πυρηνικός* та *ядерце*. Обидва вони утворені за допомогою зменшувальних суфіксів *-ιακ(ος)* та *-υ(ε)*.

У новішому тлумачному словнику Г. Бабінійотиса додано ще нові розчленовані номінації, наприклад *πυρηνική οικογένεια*, що у французькій та східнослов'янських мовах перекладається як «нуклеарна сім'я», тобто з прикметником *nucéaire* від лат. *nucleus*. Це родина, що складається з двох дорослих членів протилежної статі та дітей, які перебувають на їхньому утриманні. Наявна ще одна семантична паралель – це іменники, утворювані в зіставлених мовах різними способами, але з тотожною семантикою. У грецькій субстантивується прикметник *πυρηνικός* шляхом додавання артиклів *ο/η* до прикметника *πυρηνικός* і ускладнення його ще одним субстантивованим прикметником *φυσικός*. Ідеться про вченого фізика-ядерника. У

східнослов'янських цей іменник є наслідком юкстапозиції, що використовує запозичений іменник *фізик*.

Новогрецька послідовніше, ніж східнослов'янські мови, вдається до питомих засобів вираження значення найменшого, але найважливішого з погляду будови усього живого і неживого світу – *ядра* в клітині. Це підтверджують також інші приклади з цього семіохора.

Анатомічний термін *нуклеїн* (від лат. *nucleus*) в новогрецькій перекладено калькою *πυρήνιη*. Замість викарбуваного в англійській мові з грецького матеріалу терміна *saryoblysis*, що запозичений східнослов'янськими як *каріолізис*, греки використовують *η πυρηνολυσία*.

Отож, семіохор з полісемічним іменником *ядро* за посередництва англійської мови впорядковано з погляду систематики біології (в асоціативному полі ядра клітини) та фізики (в полі ядра атома) схожими, але й відмінними способами. Східнослов'янські мови вдаються у цьому випадку до розгалужених композитоугруповань, які ґрунтуються на використанні двох запозичених основ *каріо-* (грець. *κάριο*) та *нуклео-* (лат. *nucleus*). У зіставлюваних мовах центром цього семіохора є іменник *ядро*, прикметник *ядерний* є активною одиницею творення розчленованих номінацій, особливо з лексико-семантичним варіантом, орієнтованим на фізико-хімічні значення, на зразок *ядерна держава*.

Новогрецька мова в цих випадках оперує терміном *πυρήνας*, в описі семантики якого в словниках використано терміни *σφαιρικό σωματίο* – кулеподібне тільце, *το κέντρο* – центр, *το εσωτερικό όλων των κυττάρων* – внутрішня оболонка всіх клітин, що відділена від цитоплазми (*κυτταροπλάσμα*) подвійною мембраною (*μεμβράνη*).

У переносних значеннях у східнослов'янських мовах використовується іменник *ядро*, *центр* громадських організацій, *центр* подій, основна *комірка* суспільства, *рос. ячейка общества*. У новогрецькій іменникам відповідають еквіваленти, пов'язані з іменником *πυρήνας*.

Слова з основою *каrho-* (від *κάριο* – горіх, ядро) у грецькій співвідносні зі словом *κουκούτσι* – зерно, кісточка в плодах. Цих слів значно менше, ніж тих, що співвідносні з іменником *πυρήνας*, хоча родовід *κάριο* теж дуже давній. Його етимологія, гіпотетично виведена з індоєвропейської основи **ka-*, пов'язаної зі значеннями *σκληρός*, *τραχύς* – твердий, шершавий, перен. грубий. Сфера використання цих слів у сучасній грецькій переорієнтована на інші семіохори.

Аналіз біологічної термінології в семіохорах з центральними іменниками *ядро*, *πυρήνας* засвідчує подібність систематики окремих галузей знання у різних мовах, реалізованої засобами кожної мови. Разом із тим він вимагає докладнішого розгляду шляхів розвитку терміносистем, опрацювання нових категорій і мовних способів упорядкування одиниць, схожих за семантикою у терміносистемах різних мов.

За всієї подібності процесів формування семантичних просторів тих самих тем (семіохор) кожна мова зберігає свій «почерк» засвоєння лексики та групування її в терміносистемах. У добу глобалізації семантична інтерференція, що є наслідком міжмовної комунікації, розвивається пришвидшеними темпами внаслідок глобалізації інформаційного простору. Чітко вона простежується в науковій термінології, коли

оновлюються наукові теорії, виникають нові, ускладнюються методи дослідження і опису явищ, які стають надбанням науковців і всього суспільства.

Пошук функціональної подібності наукової систематики в окремих галузях знання вимагає функційного аналізу різних ділянок мовної системи, їхньої налаштованості на вираження нової стратифікації лексики, зокрема термінів. У стратифікації багатьох ділянок фізики, хімії, біології, ботаніки, соціології важливу роль відіграє окреслення будови найменшої, але найважливішої одиниці живої природи, що становить основу органічної матерії. Це клітина в рослинних і тваринних організмах з її ядром, що має свій аналог у неживій природі, де є атомне ядро, і сім'я як основна комірка, частина суспільного буття людини, його організації. Усі ці випадки зорієнтовані на підкреслення центральності поняття ядра і знаходять словесне вираження у терміносистемах мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вайнрайх У.* Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. – К., 1979.
2. *Жлуктенко Ю.О.* Українсько-англійські міжмовні контакти. – К., 1964.
3. *Жлуктенко Ю.О.* Мовні контакти. – К., 1966.
4. *Семчинський С.В.* Семантична інтерференція мов (на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів) – К.: Вища школа, 1974.
5. *Семчинський С.В.* Лінгвістичні аспекти двомовності. – К.: Либідь, 1974.
6. *Скорородько Э.Ф.* Семантические сети и автоматическая обработка текста. – К.: Наук. думка, 1983.
7. *Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В.* Общая терминология: вопросы теории. – 6-е изд. – М.: Либроком, 2012.
8. *Ткаченко О.Б.* Інтерференція // Енциклопедія «Українська мова». – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2007.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Словник української біологічної термінології.* – К.: ТОВ «КММ». – 2012.
10. *Словник української мови.* Т. 1 – 10. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
11. *Κριράς Ε.* Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας. – Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, 1995.
12. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. – Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας, 2005.

**Клименко Н.Ф., д. філол. н., проф., член-кор. НАН України,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**

МЕЖЬЯЗЫКОВАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПРОЦЕССЫ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Семантическая интерференция давно перешигнула пределы двуязычия и рассматривается в контексте межъязыковой коммуникации, ставшей возможной благодаря интернету. Особенно чётко она прослеживается в терминсистемах, которым свойственны похожие тенденции развития наук, их систематики. В лексиконах формируются близкие по темам семантические пространства (семеохоры), объединенные терминами, происходит новая стратификация лексики при помощи новых словообразовательных гнезд, композитоформирований, темогнёзд, показанная в статье на материале современной биологической терминологии.

Ключевые слова: семантическая интерференция, словообразовательное гнездо, композитоформирование, темогнездо, семеохор, язык-донор, ксенизация лексиконов.

*Klymenko N.F., Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

INTERLANGUAGE COMMUNICATION AND PROCESSES OF SEMANTIC INTERFERENCE IN THE EPOCH OF GLOBALIZATION

Semantic interference has long crossed the line of bilingualism and is viewed in the context of communication between many languages, enabled due to the Internet. It is particularly distinctive in terminological systems with similar tendencies in their development, their systematics. In lexicons, semantic fields with related meanings (semiochores) are being formed, so are term clusters, new stratification of word stock is being held by means of new families of words, composite formations, term families. The research is conducted on the material of modern biological terminology.

Keywords: *semantic interference, family of words, composite formation, term family, semiochore, donor language, xenization of lexicons.*

УДК 81'373.21

Кліментова О.В., старший лаборант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРИФЕРІЙНА ЗОНА ХОРОНІМІВ-КОНЦЕПТІВ УКРАЇНА, ФРАНЦІЯ ТА АНГЛІЯ: КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

У статті проаналізовано основні реакції студентів кафедр сучасної української мови, французької філології та англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на хороніми-концепти Україна, Франція та Англія. Аналіз проводився на основі найчастотніших реакцій, у результаті чого були виділені як загальні, так і конотативні асоціації.

Ключові слова: *хоронім, концепт, реакція, асоціація, асоціативний експеримент, конотація, Україна, Франція, Англія.*

Вивчення як концептів, так і топонімів-концептів зокрема, у вітчизняному, російському й зарубіжному мовознавстві розпочалося відносно недавно. Початком досліджень у сфері концептології вважаються 30-ті роки ХХ століття. За цей час одним із основних, і досі невіршених завдань, є трактування поняття «концепт». Складність полягає у тому, що зазначений термін не належить до суто лінгвістичної науки й належить до термінологічної системи багатьох дисциплін, зокрема таких як соціо- та психолінгвістика.

Основні дослідження у сфері ономастики та концептології були здійснені І.М. Железняк, І.О. Голубовською, В.Г. Склярєнком, Т.В. Радзієвською, В.В. Лучиком, Н.В. Ніколаєвою, З.Д. Поповою, І.А. Стерніним, Л. Делекерком, М.-Н. Гарі-Прієром, В. Еванс та ін.